

**BOSHLANG'ICH TA'LIM YO'NALISHI TALABALARINING
KASBIY KOMPONENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY
TEXNOLOGIYALAR VA INNOVATSION YONDASHUVLAR**

Badalov Dilmurod Abdixalilovich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

“Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim” kafedrası Katta o'qituvchisi

Tel: 93 761 17 11 e-mail: dilmurodbadalov907@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada universitet va maktab ta'limidagi innovatsion ta'lim tizimining izchil, dolzarb muammolari haqida bayon qilingan. Ushbu muammoni o'rganishda Ya.A. Komenskiy, R.Shtayner.L.S kabi pedagoglarning manbalari aks etgan. Boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy faoliyatida innovatsion yondashuvlarni joriy etilishidagi ahamiyati haqida turli fikrlar aks ettirilgan.

Kalit so'zlar.ta'lim tizimi, innovatsiya, loyihalar, texnologiya, o'rganish jarayonlari, zamonaviy jamiyat, boshlang'ich sinf.

Hozirgi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan o'zgarishlar o'qituvchilardan o'z kasbiy faoliyatini doimiy ravishda takomillashtirib borishni taqozo etmoqda. Har bir o'qituvchi zamon bilan hamnafas bo'lishi kerak, shuning uchun o'quvchini yuksak rivojlangan va hayotga tayyor shaxsga aylantira oladigan zamonaviy maktabning o'quv jarayoniga innovatsion yondashuvlarni joriy etish zarur.

Jamiyatning har jabhada tez sur'atlar bilan rivojlanishi ta'lim paradigmalarining o'zgarishi, buning natijasida esa ta'lim tizimi, xususan, umumiy o'rta ta'lim maqsadlarining mazmun va miqdor jihatdan yangilanishiga olib kelmoqda. Zamonaviy jamiyat uchun har tomonlama rivojlangan, mantiqiy tafakkurga ega, intellektual salohiyatli, refleksif-tahliliy va ijodiy kreativ yondashuv joriy eta oladigan, yuksak kasbiy kompetentli shaxslar kerak. Bu talablarga javob beradigan maqsadlarga erishish uchun o'qitishning an'anaviy shakllari, “bilim berish”, “o'quv materiali bo'yicha maksimum ma'lumot va axborot berish”ga qaratilgan metodlar hamda

texnologiyalar to'g'ri ma'noda yaroqsiz bo'lib qoldi. Barcha umumta'lim fanlari o'rtasidagi integrativ bog'liqlikni ta'minlash orqali o'quvchining ta'limiy va shaxsiy sifatlarini yuzaga chiqarish, ilmiy dunyoqarashini shakllantirish, ijodiy-kreativ potensialini yuzaga chiqarish kabi vazifalarning muvaffaqiyatli bajarilishi uchun mutaxassislar o'qitishning eng zamonaviy metodlari, yangidan yangi texnologiyalar, takomillashtirilgan metodikalar, shakl va vositalarini ishlab chiqmoqdalar. Shuningdek, umumta'lim maktablarida didaktik materiallar hamda innovatsion texnologiyalardan ta'limning yangi (xususan, o'n bir yillik ta'limning hamda olti yoshdan yetti yoshgacha bo'lgan bolalarni bir yil davomida umumiy o'rta ta'limga tayyorlashning majburiyligi, davlat ta'lim standartlari va davlat ta'lim talablari doirasida ta'lim olishning hamma uchun ochiqligi, o'quv dasturlarini tanlashga doir yondashuvning yagonaligi va tabaqalashtirilganligi, bilimlilik, qobiliyatlilik va iste'dodning rag'batlantirilishi, ta'lim faoliyati sohasidagi ochiqlik va shaffoflik, insonparvarlik, erkinlik, sog'liqni saqlash, uzviylik, uzluksizlik va shu kabi boshqa) tamoyillariga amal qilingan holda foydalanib, o'quvchi shaxsini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu borada, bir qator yevropa va Amerika mamlakatlarida, shuningdek, O'zbekiston umumta'lim maktablarida "Matematika" fanini jamiyatda shakllangan zamonaviy talablar darajasida o'qitish, shu orqali o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy, emotsional-psixologik va intellektual salohiyatini yanada rivojlantirish, o'qitishning innovatsion shakl, metod usul va vositalarini joriy etish ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Keyingi yillarda ilg'or umumta'lim maktablarida qo'llanila boshlangan klaster metodi ham yuqorida tilga olingan maqsadlarga erishishning samarali mexanizmlaridan biridir. Klaster metodining bir qator afzalliklari borki, ular tufayli mazkur metodni samarali qo'llash orqali o'quvchilarda ijodiy-kreativ fikrlash, tahlil, umumlashtirish, mulohaza yuritish, masala yechimiga nostandart yondashish kabi ta'limiy sifatlarni rivojlantirish mumkin.

Ta'lim tizimida innovatsiya kabi hodisa yaqinda paydo bo'ldi, deb bo'lmaydi.

Ushbu muammoni o'rganishga taniqli o'qituvchilarning ko'plab asarlari bag'ishlangan

- Ya.A. Komenskiy, R. Shtayner. L.S. pedagogikaga katta hissa qo'shgan. Vygotskiy pedagogika va psixologiyada turli yo'nalishlarni ochdi. Pedagogik innovatsiyalarning innovatsion salohiyati juda chuqurdir, buning natijasida har bir o'qituvchiga ijodkor bo'lish, insonparvarlashtirish, tabaqalashtirish, faoliyatga asoslangan va o'z shaxsiy fazilatlariga mos keladigan o'z metodologiyasini topish imkoniyati beriladi.

Davlat ta'lim standartiga muvofiq, zamonaviy ta'limning eng muhim vazifasi o'z-o'zini rivojlantiradigan shaxsni, ya'ni qanday o'rganishni xohlaydigan va biladigan shaxsni shakllantirishdir. Bu erda biz M. Montaignening zamonaviy g'ayratli va iqtidorli bolalarni to'liq tavsiflovchi ifodasiga to'liq qo'shilamiz: "Yaxshi tuzilgan miya yaxshi to'ldirilgan miyadan qimmatroqdir" [1].

So'nggi yillarda boshlang'ich sinflarda ham o'zgarishlar tobora kuchayib bormoqda, bu esa o'quvchi shaxsini shakllantirish, ma'naviy-intellektual salohiyatini yuksaltirish uchun asos bo'lib xizmat qilmoqda. Boshlang'ich sinf o'qituvchisiga juda ko'p murakkab vazifalar yuklangan bo'lib, ulardan biri ham o'qituvchi, ham o'quvchi uchun qulay sharoitlar yaratish, shuningdek, asosiy bilim, ko'nikma va malakalarni mustahkam egallashdir.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi ishida innovatsion yondashuvlarni joriy etish katta rol o'ynaydi, ularning asosi zamonaviy ta'lim jarayonining eng muhim tarkibiy qismi bo'lgan faoliyat orqali o'rganishdir. Innovatsion yondashuvlardan foydalanish o'qituvchining bilim uzatuvchisi, yagona ma'lumot manbai bo'lishdan to'xtashini nazarda tutadi: o'qituvchi uchun o'quvchida mustaqil ravishda axborot olish va uning to'g'riligini tekshirish qobiliyatini rivojlantirish muhimdir.

Innovatsion yondashuv - bu o'qitish yoki ta'limni tashkil etishga yondashuv bo'lib, uning mohiyati pedagogik innovatsiyalardan foydalanishdir.

"Pedagogik innovatsiya" atamasi umumiy qabul qilingan bitta ta'rifga ega emas. Masalan, ushbu konsepsiya quyidagilarni o'z ichiga oladi:

a) ta'lim muhitiga innovatsiyalarni kiritadigan, alohida qismlar, tarkibiy qismlar va umuman ta'lim tizimining xususiyatlarini yaxshilashga yordam beradigan maqsadli o'zgarishlar;

b) innovatsiyalarni o'zlashtirish jarayoni (yangi texnika, vositalar,

texnologiyalar, dasturlar va boshqalar);

v) yangi usul va dasturlarni izlash, ularni o'quv jarayoniga qo'llash va ijodiy qayta fikrlash.

Pedagogik innovatsiyalarning asosini ikkita asosiy yondashuv tashkil etadi:

1) shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, uning mohiyati ta'lim jarayonini har bir bolaning shaxsiyatiga qaratishdir. Bu yondashuvdan kelib chiqqan holda o'qituvchi har bir o'quvchining o'ziga xos tajribasi va xarakterini hisobga olishi, uning individualligi va iste'dodini rivojlantirish ishlarini tashkil etishi;

2) o'zbek maktablari uchun yangi deb hisoblangan kompetensiyaga asoslangan yondashuv. Uning mohiyati shundan iboratki, u o'rganish natijasiga qaratilgan bo'lib, natija bilimlar yig'indisi emas, balki ko'nikmalar yig'indisi, talabaning muammolarni, nizolarni hal qilish va turli vaziyatlarda harakat qilish qobiliyatidir [2].

Muhimi, talaba o'zgarishlarga javob berish, moslashuvchanlikni namoyon etish, his-tuyg'ularni boshqarish va kerakli ma'lumotlarni izlash ko'nikmalarini qanday rivojlantirishi. Bu yangilik ta'lim tizimini tubdan qayta ko'rib chiqish, kadrlar tayyorlashni baholash va tashkil etish tamoyillarini isloh qilish zaruratini tug'dirmoqda. Ana shu yondashuvlar asosida o'qituvchilar va metodistlar tomonidan ta'lim muassasalariga joriy etilayotgan innovatsion pedagogik texnologiyalar – bilimlarni uzatish va baholashning texnika, uslub va uslublari majmuasi ishlab chiqilmoqda.

Boshlang'ich maktablarda joriy etilayotgan innovatsion texnologiyalar:

1. Talabalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish va ularda jamoaviy ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradigan ish turi hisoblangan loyiha faoliyati. Loyiha faoliyatining maqsadi olingan bilimlarni yangilash va amalda qo'llash, uni kengaytirish va chuqurlashtirishdir. Loyiha ustida ishlash individual, juftlik yoki mikroguruhlarda amalga oshirilishi mumkin. U muayyan muammoni hal qilishni ta'minlaydi va optimal yechimlarni izlaydi. Boshlang'ich maktabda loyihalarda fanlarning integratsiyasi faol qo'llaniladi, masalan, o'quvchilarga rus tili va adabiy o'qish, musiqa va tasviriy san'atning fanlararo aloqalarini o'rganishni taklif qilish mumkin. Ushbu innovatsiya murakkab fikrlashni shakllantirish va rivojlantirishga,

tahlil qilish, aloqalarni o'rnatish va yangi g'oyalar yaratish qobiliyatini, dunyoning yaxlit rasmini ko'rish qobiliyatini shakllantirishga qaratilgan [4].

2. Bir vaqtning o'zida bir nechta funksiyalarni bajaradigan o'yin texnologiyalari: ko'ngilochar, terapevtik, diagnostik, ijtimoiy. Boshlang'ich maktab o'quvchilari o'ynab, erkin rivojlanish faoliyati bilan shug'ullanadilar, nafaqat natijadan, balki jarayonning o'zidan ham zavq va ta'sir oladilar. Ta'lim jarayonida o'yin kengroq texnologiyaning elementi, dars yoki darsdan tashqari mashg'ulotlarning bir qismidir. Pedagogik o'yindan foydalanish o'yin vazifasi shaklida taqdim etilgan aniq shakllangan maqsadga ega, o'yinning har bir ishtirokchisi oldindan tayyorlangan va ovoqli qoidalarga bo'ysunadi.

3. Masofaviy ta'lim texnologiyasi, bu maxsus tuzilgan saytlarda boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ma'ruzalar, mashg'ulotlar, topshiriqlar va yuzma-yuz darslar yaratishni nazarda tutadi. Talabalar o'z vaqtlarini mustaqil ravishda tashkil qiladilar va mustaqil o'rganish uchun o'zlarini tartibga soladilar.

4. Interfaol texnologiyalar, ya'ni o'qituvchi va talabaning o'rnini almashtirish imkonini beruvchi usullar. Guruhlarda muloqot qilish va ma'lumotlar ustida ishlash orqali boshlang'ich maktab o'quvchilari o'z-o'zini o'rganish uchun yangi imkoniyatlarni kashf etadilar. Bu o'quvchilar bitta umumiy muammoni hal qilishda birlashgan faoliyat turlarini yaratishni ta'minlaydigan usul va usullarning butun majmuasidir. Ushbu turdagi texnologiyani amalga oshirish bahs-munozaralar, muammoli darslar, muhokamalar orqali amalga oshiriladi, bunda talabalar o'z nuqtai nazarini bahslash, o'z fikrini himoya qilish va muhokama qilinayotgan muammo bo'yicha mavjud fikrlarni shakllantirish qobiliyatini rivojlantiradi.

5. Portfolio texnologiyasi, uning asosiy maqsadi ta'lim natijalari dinamikasini baholashdir. Ushbu texnologiya sizning ta'lim yutuqlaringiz va kashfiyotlaringizni aniq ko'rish imkonini beradi. Texnologiyani amalga oshirish elektron portfel, "yutuqlar papkasi", "o'sish kundaligi", "baholash varag'i" kabi ma'lumotlarni to'plash usullaridan foydalangan holda amalga oshiriladi. Ular barcha ishlanmalar va loyihalarni qayd etadilar, maktab o'quvchilarining loyihalarda, muhokamalarda va ijodiy faoliyat natijalarida ishtirok etishini tasdiqlovchi materiallar to'plamini tashkil

qiladilar.

6. Darsda tadqiqot ishi shaklida amalga oshirilgan muammoli ta'lim texnologiyasi – muammoli vaziyat topshiriq shaklida yaratiladi. Ushbu texnologiyadan foydalanganda boshlang'ich sinf o'qituvchisi uchun boshlang'ich maktab yoshidagi bolalar uchun murakkab bo'lgan va o'quvchilarning kognitiv qobiliyatlariga mos keladigan vazifalarni tanlash muhimdir [3].

7. Har bir o'qituvchi faoliyatida mustahkam o'rin olgan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari. Ushbu texnologiyadan foydalanish boshlang'ich maktab yoshidagi bolalar uchun o'quv jarayonini ularning yoshi va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda farqlash imkonini beradi, ta'lim ma'lumotlarini taqdim etish usullarini kengaytirishga yordam beradi va o'quv jarayonini moslashuvchan boshqarishni amalga oshiradi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish bolalar va o'qituvchilarga o'zlarining ijodiy imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarish, shuningdek, darsni yorqin, hissiy va o'ziga xos qilish imkonini beradi. Bu texnologiyalardan har qanday darsda, masalan, tashqi dunyoda, ma'lum mavzu bo'yicha turli taqdimotlar, videoroliklar, testlar, krossvordlardan foydalanish mumkin. Matematika darsida rus tili - o'rganilgan materialni mustahkamlash uchun turli xil simulyatorlardan foydalanish.

“Lapbook texnologiyasi” , ya'ni interaktiv bloknot yoki papka yaratish. Noutbuk ma'lumotlarni qayta ishlash, tahlil qilish va saralash, shuningdek, vizual tarzda idrok etish uchun samarali vositadir. Bu bolalarni yangi ma'lumotlar bilan tanishtiruvchi kichik kitob shaklida yoki muayyan mavzu yoki bo'lim bo'yicha ma'lumotlar bilan ishlash natijasi bo'lgan whatman qog'ozidagi katta loyiha shaklida bo'lishi mumkin.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki biz ko'rib chiqqan innovatsion texnologiyalardan boshlang'ich maktablarda kompleks tarzda, lekin asosiy innovatsion yondashuvlarni hisobga olgan holda foydalanish mumkin. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi u yoki bu texnologiyani tanlashdan oldin har bir o'quvchining shaxsiy fazilatlarini va ularning ehtiyojlarini hisobga olishi kerak.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi sifatida faoliyat yuritar ekanmiz, biz zamonaviy

maktabning asosiy tamoyili – har bir bolaning qobiliyatini ochib berish, jamiyatda kelajak hayotiga qodir bo'lgan har tomonlama tafakkurli shaxs fazilatlarini tarbiyalashni hisobga olishimiz kerak. Boshlang'ich maktabda innovatsion yondashuvni amalga oshirish ko'nikmalariga ega bo'lgan o'qituvchi maktab o'quvchilarini muvaffaqiyatli qarorlar qabul qilishga undaydigan, ularning harakatlariga tuzatishlar kiritadigan direktor rolini o'ynaydi.

Boshlang'ich maktablarda innovatsion yondashuvni joriy etish bo'yicha ish tajribasi shuni ko'rsatadiki, zamonaviy o'qituvchi uchun turli xil vositalar, texnologiyalar va o'qitish usullari mavjud. Ulardan darsda malakali foydalanish natijasida ta'lim sifati yaxshilanadi, maktab o'quvchilarida bilim olishga bo'lgan motivatsiya rivojlanadi. Innovatsion yondashuv menga va o'quvchilarimga o'zlarining ijodiy imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarishga, shuningdek, boshlang'ich sinfdagi darslarni yanada qiziqarli, yorqinroq va samaraliroq o'tkazishga yordam beradi.

FOYDALANILGA ADABIYOTLAR.

1. Visitova L.S. Boshlang'ich maktabda innovatsion o'qitish usullari [Matn] / L.S. Visitova // Ta'lim va tarbiya. – 2016. – No 1. – B. 16-19.
2. Paltov , A.E. Innovatsion ta'lim texnologiyalari [Matn]: Darslik / A.E. Paltov . - Vladimir: Nashriyot uyi VIDU , 2018. – 119 b.
3. Solovyova, T.I. Boshlang'ich maktabda zamonaviy pedagogik texnologiyalar [Matn] / T.I. Solovyova // Yosh olim. – 2015. – No 6. – B. 684-686.
4. Hurtova , T.V. Innovatsion o'qitish texnologiyalari [Matn] / T.V. Hurtova // O'quv seminarlari: kompetentsiyaga asoslangan treningni uslubiy yordam. - Volgograd: O'qituvchi, 2007. -12 p.